

De theoloog als vertolker

door Frits de Lange

8

“Moet je, als je werkt aan een ‘kerkelijke universiteit’ niet vaak een onmogelijke spagaat maken? Hoe kunnen die twee nu samen gaan, kerk en universiteit?” Collega’s van elders vragen het wel eens. Ik antwoord dan altijd steevast dat ik me die vraag kan voorstellen, maar dat ik er nooit last van gehad heb. Dat komt misschien ook omdat ik aan deze zelfde universiteit ben opgeleid. Het kerkelijke ervan vormde voor mij van meetaf aan een gegeven. En ‘kerkelijk’ stond nooit voor bekrompen. Gerard Rothuizen en Okke Jager waren mijn leermeesters in de jaren zeventig. Zij stonden met beide benen in de cultuur. Ik heb bij hen altijd het gevoel gehad dat ik hier ruim in mijn jas kon zitten. De kerk is voor mij zo langzamerhand tot een natuurlijk milieu uitgegroeid voor m’n theologische denken. Nooit een ideologische dwangbuis, die mij belemmert in mijn academische onafhankelijkheid. Voor mijn gevoel is de kerk een vanzelfsprekende gesprekspartner voor de academie.

Nu ja, vanzelfsprekend – dat is wat te gladjes gezegd. Want dat gesprek gaat niet altijd even makkelijk. De reëel bestaande kerk ziet er vaak anders uit dan de kerk waar we in de theologie zo graag op rekenen. En andersom timmert de theologie vaak de weerbarstige realiteit dicht met mooie theoriën. Ik vind dat dat moet veranderen.

We zijn vorig jaar met een onderzoek begonnen naar hoe mensen in de kerk, gemeenteleden en predikanten, omgaan met moraal. ‘De kerk als morele gemeenschap’, noemen we het. Wat houdt kerkmensen bezig en wat is de rol van de kerk in hun morele bezinning? Vinden ze, heel liberaal, dat moraal vooral een privé-zaak is waar de kerk zich niet te veel mee moet bemoeien, of zien ze de voor de kerk een profetische taak weggelegd, hebben ze hoge verwachtingen van Moreel Beraad in de kerken? Enquêtes zijn verstuurd, gegevens verwerkt, nu de interpretatie nog. Hopelijk geven de resultaten aanleiding tot een vervolgonderzoek. Dan kunnen we intensiever doorvragen, met kerkelijke gemeenten in gesprek komen, verder komen dan de brievenbus en de deurmat. Dan wordt de kerk, behalve een onderzoeksveld voor de academie, ook een werkelijke tegenover, waar je mee in discussie kunt gaan. Want dat wil ik wel. Ik vind dat er in de kerken veel te weinig aan goede ethiek gedaan wordt. Veel kerkmensen laten zich maar kritiekloos meedeinen op de golven van het gevoel, zien geen verschil tussen pastoraat en ethiek of praten gedachteloos de traditie na.

‘De bijbel is niet alleen het boek van de kerk, maar van de hele cultuur.’

Maar daar redden we het niet mee in de hedendaagse samenleving. De vragen die vandaag de dag op ons afkomen zijn enorm. Ze verdienen een doordacht en creatief antwoord. We leven in een fascinerende tijd. De technologische ontwikkelingen gaan razendsnel. Op het gebied van de informatietechnologie, de moderne media, in de biotechnologie, de genetica. We staan voor revolutionaire omwentelingen. Ik vind dat je daar, als je ziet wat er allemaal voor goeds en moois uit voort kan komen, best enthousiast over mag zijn. Als ik zit te internetten slaak ik soms een kreet van verbazing. Wat er allemaal niet kan! Ik zie daar iets van Gods voortgaande schepping in terug. Datzelfde geldt ook voor de medische technologie, de genetica in het bijzonder. Heel veel leed dat vroeger gewoon over ons heenkwam, kan nu beter worden bestreden en voorkomen. Daar moet je niet zuur over doen. Niet te vlug roe-

open, dat we niet voor God moeten willen spelen. God de Schepper schakelt ons als schepsel in bij zijn werk.

Maar de technologische revolutie stelt ons ook voor nieuwe, indringende vragen. Wat gebeurt er als we ingrijpen in de genetische structuur van planten, dieren en mensen. Morrelen we dan niet aan de grondvesten van de schepping? Straks hebben we de natuur 'onherstelbaar verbeterd', om met Gerrit Komrij te spreken. Gemodificeerde soja? Transgene dieren? Mensen met een varkenshart? Gekloneerde mensen? Nieuwe, onvoorstelbare vragen die de verbeelding in film en literatuur prikkelen. De grenzen tussen mens en machine, mens en dier, mens en mens vervaagen. De overgang tussen science fiction en realiteit wordt vloeiend. Heb je als christelijk ethicus op dat alles iets te zeggen dat hout snijdt?

Ik zie theologie als een doorlopend gesprek tussen cultuur, kerk en academie. Een theoloog staat daar middenin, is daarin een bemiddelaar, een vertolker over en weer. Een theoloog probeert in dat onderlinge driehoeksgesprek de vragen helder te krijgen, misverstanden weg te nemen, mogelijke antwoorden te verkennen, en brengt het onderlinge gesprek weer op gang als het is afgebroken. De theoloog is om het schools te zeggen, in mijn opvatting voor alles een hermeneut.

En dat in meerdere richtingen. In het driehoeksgesprek tussen kerk, cultuur en academie moeten theologen om te beginnen vertolkers zijn van de academie in de kerk. Een pleidooi houden voor redelijke argumentatie, kritisch onderzoek, de toetsbaarheid van uitspraken. Maar ook moeten ze de rol van vertolker van de kerk in de academie op zich nemen. Dat de werkelijkheid meer is dan wat verrekenbaar en voorspelbaar is, dat is een perspectief dat zij in het hart van de universiteit levend moeten houden.

Theologen moeten ook vertolkers zijn van de cultuur in de kerk. Zij moeten, midden in de kerk, tegen christelijke navelstaarderij, tegen een mogelijke 'verkerkelijking' van het christendom vechten. Kerk is een middel, geen doel in zichzelf, kun je bij Van Ruler lezen. Maar soms ruikt het behoorlijk bedompt in de kerk. Dan moeten er wat ramen worden opgezet. Naar de cultuur met een grote en met

een kleine C. Naar de Hohe Messe van Bach, én naar de rap van Osdorp Posse. Want buiten de kerk valt soms meer kwaliteit en vitaliteit te proeven dan daarbinnen. Abraham Kuyper zei het al: de wereld valt soms mee, de kerk tegen.

Maar tegelijk is het de rol van theologen om vertolkers te zijn van de kerk in de cultuur. Zorgvuldiger behoeders en vertolkers van de tekst en de traditie van de bijbel, die er van overtuigd zijn dat onze cultuur zonder die bronnen verschaalt en verarmt. Dat is voor mij de drijfveer om aan deze universiteit aan *theologische* ethiek te doen. Juist nu het gesprek tussen christelijke traditie en onze seculiere cultuur lijkt te stokken, is het van belang dat gesprek open te houden. Dat hoeft je niet geforceerd te doen, dat gaat meestal vanzelf. Neem zo'n discussie over het klonen van mensen. Met dit thema ben ik op het moment wat bezig. Wie weet is binnen afzienbare tijd het klonen van individuele mensen mogelijk. Maar zou je het ook moeten doen? Dan blijken, ook bij mensen die niet (meer) geloven, oude intuïties boven te komen over wat mens zijn is. Ons denken over sterfelijkheid, seksualiteit, individualiteit blijkt gevoed door de oerverhalen van de bijbel. Om de aantrekkingskracht van én de huiver voor de idee van een gekloneerde mens goed te kunnen te begrijpen moet je beseffen welke fundamentele rol Genesis in onze cultuur heeft gespeeld. Het verhaal over de mens die verdreven is uit het paradijs maar er tegelijk naar terugverlangt. Over het verlangen naar onsterfelijkheid, de vloek van de seksualiteit, de andere mens als deel van ons wezen. Dan blijkt opeens de bijbel niet alleen meer het boek van de kerk, maar van onze hele cultuur te zijn. Het boek dat ons gemaakt heeft tot wie we zijn. Maar ook het boek waar we op aangewezen zijn als we naar oriëntatiepunten zoeken voor wat goed en kwaad is met het oog op de 21e eeuw.

Prof.dr. F. de Lange (1955) is hoogleraar Ethiek.